

TURINYS

IŽANGA / 11

1 SKYRIUS. PINIGŲ REIKŠMĖ VAIKO GYVENIME

Vaikų laimė ir finansinis raštingumas. Kaip tai susiję? / **20**

5 nuostatos mokant vaikus elgtis su pinigais / **27**

2 SKYRIUS. KODĖL SU VAIKU APIE PINIGUS TURĖTŲ KALBĖTI TĖVAI

Kiek atsakomybės už vaikų finansinį ugdymą turėtų
prisiimti tėvai? / **44**

5 įgūdžiai, kurių turime išmokyti vaikus / **79**

3 SKYRIUS. PIRMIEJI VAIKO PINIGAI – KIŠENPINIGIAI

Iš kur atsiranda kišenpinigiai? / **85**

Kodėl vaikams duodame kišenpinigių? / **86**

Kada reikėtų pradėti duoti kišenpinigių? / **88**

Kokio dydžio kišenpinigiai turėtų būti? / **88**

Kaip duoti kišenpinigių? / **90**

Kuo skiriasi kišenpinigiai ir maistpinigiai? / **92**

Sesės ir broliai: ar kišenpinigiai gali skirtis? / **93**

Ko duodami kišenpinigių stengiamės išvengti? / **94**

4 SKYRIUS. UŽSIDIRBKIME PINIGŲ, ARBA PADĖKIME VAIKUI ĮGYVENDINTI SVAJONES

Kodėl svarbu mokyti vaiką uždirbti pinigus? / **100**

Iš kur atsiranda pinigai? / **102**

Kaip vaikai gali užsidirbti papildomų pinigų? / **105**

Post scriptum / **117**

5 SKYRIUS. LEISKIME PINIGUS PROTINGAI, ARBA KARAS SU ŠIUOLAIKINE KULTŪRA

Kodėl svarbu mokyti vaikus pinigų leisti atsakingai? / **120**

Pagrindiniai vaikų atsakingo pinigų leidimo principai / **128**

Kaip su vaiku kalbėti apie skolinimąsi? / **151**

6 SKYRIUS. TAUPYKIME, ARBA PADĖKIME VAIKUI PASIEKTI TIKSLUS

Ko moko taupymas? / **160**

Pagrindiniai vaikų taupymo principai / **166**

Post scriptum / **175**

7 SKYRIUS. INVESTUOKIME, ARBA PADĖKIME VAIKUI JAUSTIS LAISVAM

Kodėl svarbu mokyti vaikus investuoti? / **181**

Pagrindiniai vaikų investavimo principai / **184**

5 būdai, kaip paskatinti vaikus investuoti / **188**

8 SKYRIUS. DALYKIMĖS, ARBA IŠMOKYKIME VAIKĄ GAUSOS MĄSTYMO

Kas yra dalijimasis? / **201**

7 priežastys dalytis / **203**

Kodėl svarbu su vaikais kalbėti apie dalijimąsi? / **207**

Pagrindiniai vaikų dalijimosi principai / **208**

9 SKYRIUS. PINIGŲ SISTEMA, ARBA TAI NĖRA TAIP SUDĖTINGA, KAIP ATRODO

Kišenpinigių sistema / **217**

Kaip skirstyti kišenpinigius? / **218**

Ką reikėtų aptarti prieš duodant kišenpinigių? / **220**

Kaip turėtų atrodyti kišenpinigių susitarimas? / **221**

EPILOGAS / 225

Kas toliau? / **228**

APIE AUTOREŲ / 229

PRIEDAI / 231

ŠALTINIAI / 243

Pinigai gyvenime tiek pat svarbūs, kiek degalai automobiliui. Ne daugiau. Ir ne mažiau.

Timas O'Reilly

Įsivaizduokite, kad gyvenate name prie pat ežero. Pro langą galite stebėti vandens paviršiumi vilnijančias bangeles. Šiltomis dienomis su antrąja puse įšokate į ežerą ir mėgaujatės vandens glamonėmis. Vėsesnėmis ir vėjuotomis dienomis tiesiog vaikštote pakrante.

Prie ežero visada einate vieni du. Niekada nesivedate sūnaus.

Kodėl? Todėl, kad giliai širdyje tūno baimė, jog jis gali nuskęsti. Tiksliai nežinote, iš kur ta baimė atsiradusi, bet ji yra. Gal tai net ne baimė? Tiesiog įsitikinimas, kad vaikui prie ežero ne vieta. Ten slypi pernelyg daug pavojų.

Taigi ką darote? Vaiką pasivaikščioti vedate į priešingą pusę. Uždangstote langus, kad nematytų ežero ir neužsimanytų prie jo nueiti. Namą aptveriate aukšta tvora, kad būtų neįmanoma per ją perlipti. Jei vaikas klausinėja apie ežerą, atsakote, kad jis dar per mažas suprasti, bet ten *labai* pavojinga.

Taip gyvenate, kol sūnui sukanka aštuoniolika metų. Tą ypatingą dieną nusivedate jį prie ežero. Kartu nueinate iki tilto galo, nuo kurio nebematyti dugno, ir iškilmingai pareiškiate: „Štai tas ežeras, kurį visada taip norėjai pamatyti! Jis nuostabus, ar ne? Pagaliau užaugai ir jau gali jame išsimaudyti!“ Ir įstumiate į ežerą.

Jis, niekada nesimokęs plaukti, ima skęsti.

O jūs stovite ant kranto ir šaukiate: „Plauk! Plauk! Kodėl neplauki? Negi nieko nesugebi?“

Ar taip elgtųsi atsakingas plaukimo treneris?

Kai pasakoju šią istoriją, man pačiai per nugarą bėgioja šiurpuliukai – suprantu, kad pavyzdys šiurpus ir kad mes niekada taip nepasielgtume su savo vaiku.

Geriau pagalvojus, ar ne taip kartais elgiamės su savo vaikais? Nemokome jų elgtis su pinigais, apskritai ta tema nekalbame, viską už juos nuperkame, viskuo pasirūpiname, o kai jie išeina gyventi savarankiškai, stebimės, kad per daug išlaidauja, skolinasi, visai netau po. Juk jie jau suaugę, kaip gali nemokėti elgtis su pinigais?!

Pinigai yra svarbi mūsų gyvenimo dalis, ir mums jų reikia siekiant tikslų.

Kartais tokioje situacijoje atsiduriame dėl nežinojimo, *kada* laikas pradėti kalbėti apie pinigus ir *kaip* tai daryti. Jei mums patiems trūksta pinigų valdymo įgūdžių, kaip to galime išmokyti vaikus? Iš tiesų labai žmogiška bandyti pasislėpti nuo to, ko nesuprantame. Ap-simesti, kad tai neegzistuoja. Slapčia melstis, kad problema kaip nors išsispęstų ir be mūsų įsikišimo.

Vis dėlto mūsų, tėvų, pareiga suteikti esminius gyvenimo įgū-džius (įskaitant elgesį su pinigais), kad suaugę vaikai galėtų sėkmin-gai gyventi šiame pasaulyje.

Nesvarbu, vaikas bus menininkas ar gydytojas, verslininkas ar politikas, jis turi išmokti elgtis su pinigais. Kodėl? Todėl, kad tai yra vienas pagrindinių gebėjimų, suteikiančių laisvę rinktis, galimybę valdyti savo gyvenimą, jaustis saugiai ir daryti įtaką kitiems. Tarkime, vaikas turi rašytojo talentą. Jei nori gyventi iš rašymo, jis turi ne tik išmokti rašyti, bet ir pardavinėti bei reklamuoti savo knygas. Perspektyviam sportininkui neužtenka vien treniruotis – reikės ir uždirbti, ir protingai leisti uždirbtus pinigus. Jei jūsų vaikas nori rūpintis aplin-ka ir mažinti klimato kaitą, jam reikės ieškoti finansavimo, kad galėtų daryti įtaką pasauliui. O norėdamas sukurti savo verslą turės išmokti sutaupyti arba pritraukti pradinį kapitalą.

Pinigai yra svarbi mūsų gyvenimo dalis, jie atveria daugiau ga-limybių, jų reikia siekiant bet kokių tikslų. Mūsų vaikai turi suprasti,

kaip pinigai atsiranda, tai yra kaip juos uždirbti ir tinkamai valdyti, kad galėtumėte pasiekti savo tikslų, kad ir kokie jie būtų.

Kuo anksčiau pradėsime vaikus mokyti elgesio su pinigais šiame pasaulyje, tuo geresnius įgūdžius jie bus išsiugdę, kai išeis gyventi savarankiškai. Todėl, jei reikia, mokykimės kartu su vaikais, pripažinkime, kad kažko nežinome. Ir jei prireikia keisti įprastą gyvenimą, išdrįskime tai padaryti.

VAIKŲ LAIMĖ IR FINANSINIS RAŠTINGUMAS. KAIP TAI SUSIJĘ?

Pinigai ir stresas

Turiu vieną pažįstamą, kuris uždirba visai neblogai – daugiau negu du vidutinius darbo užmokesčius. Tačiau jis visiškai neturi santaupų ir nuolat skundžiasi, kad jam trūksta pinigų. Dažnai skolinasi iš draugų ar pažįstamų, kai tai nepavyksta – pasiima sukauptus pinigus iš gyvybės draudimo. Kartą man prasitarė sapnuojantis, kad už skolas praranda stogą virš galvos ir šeimą... Jis nesijaučia laisvas ir saugus.

**Arba išmoksitė valdyti savo pinigus,
arba pinigų trūkumas valdys jus.**

Dave'as Ramsey

Kai atsargiai pasiūliau atsidėti nors 10 procentų gaunamų pajamų, išgirdau atsakymą: „Gaunant tokį atlyginimą neįmanoma taupyti, aš vos išgyvenu nuo algos iki algos.“ Tačiau tai jam netrukdo išsimokėtinau nusipirkti naują automobilį, vaikams įtaisyti naują

baseiną, kad šie galėtų pasipliuškenti kieme, ir reguliariai užsukti į kavinę užkąsti.

Jei esate patyrę ką nors panašaus kaip mano pažįstamas, žinote, kiek kančios ir nusivylimo gali sukelti netinkamai valdomi pinigai, tiksliau, jų trūkumas. Jei nesate, ar norėtumėte, kad jūsų vaikai patirtų pinigų trūkumą ir to pasekmes?

Finansinis stresas yra stipresnis už santykių, darbo ir sveikatos stresą^{1*}. Įsivaizduokite, kad jus darbe apšaukia viršininkas ir pagrasina atleisti. Kad susipykote su vyru ar žmona ir jau antra savaitė nesikalbate. Kad per profilaktinį sveikatos patikrinimą gydytojai rado auglį.

Visos šios aplinkybės jums sukeltų mažesnę stresą nei situacija, kai pritrūkstate pinigų ir nežinote, ar jų užteks sumokėti už maistą, drabužius, namus.

Žemas finansinis raštingumas sukelia finansinį stresą. O finansinis stresas yra stipresnis už santykių, darbo ir sveikatos stresą.

Taip pat įrodyta, kad finansinis stresas didina savižudybių riziką². Ir tai dar ne viskas. Tyrimai rodo, kad finansinis stresas turi milžinišką poveikį sveikatai: gali skatinti nemigą, atsvorį arba svorio praradimą, nerimą ar net depresiją, sukelti įvairius skausmus, didinti kraujospūdį ir lemti širdies ligas. Gali pablogėti santykiai su antrąja puse arba kitais šeimos nariais (tėvais ar vaikais), kilti noras atsitraukti nuo draugų ir atsisakyti bet kokio bendravimo. Be to, finansinis stresas dažnai paskatina netinkamus įpročius, pavyzdžiui, alkoholio vartojimą, persivalgymą ar net azartinius lošimus³.

Kas sukelia finansinį stresą? Mažas atlyginimas? Nesėkmingai susiklosčiusios gyvenimo aplinkybės, kurios neleidžia atsistatyti tinkamu laiku tinkamoje vietoje? Pasirinkta prastai mokama profesija? Nesąžiningas darbdavys? Ne!

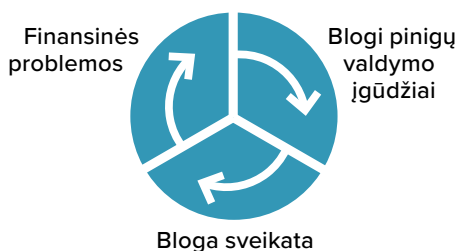
Štai dainininkė Britney Spears, per mėnesį uždirbdama 737 tūkstančius dolerių, nesugebėjo sutaupyti nė cento – viską išleido namams, restoranams ir pramogoms. Holivudo aktorius Nicolas Cage'as prisipirko namų, automobilių, meno ir juvelyrikos dirbinių – tokiam turtui išlaikyti jam reikėjo 30 milijonų dolerių per metus⁴.

Galime rasti galybę pavyzdžių, kai žmonės, uždirbantys milžiniškas sumas, nesugebėdavo protingai įdarbinti pinigų ir bankrutuodavo. O kukliai uždirbantys žmonės puikiai valdydavo savo pinigus ir sutaupydavo solidžią pensiją. Taigi finansinio streso priežastis – ne aplinkybės.

Pastaruoju metu tyrėjai aiškina, kaip susijęs finansinis stresas, finansinis elgesys ir finansinis raštingumas. Rezultatai rodo, kad žemas finansinis raštingumas (o ne aplinkybės) lemia finansinį stresą⁵. Dvidešimt pirmame amžiuje susiduriame su didesne produktų įvairove ir globalios ekonomikos nestabilumu, tai vartotojams sukuria naujų iššūkių ir didina finansinio raštingumo svarbą.

Finansinių įgūdžių neturintys suaugusieji įsisuka į užburtą ratą: prasti pinigų valdymo įgūdžiai sukelia finansines problemas, šios veikia fizinę ir emocinę sveikatą, o kai blogai jaučiamės, norisi pasilepinti ir daugiau išlaidauti. Taigi, sustiprėja blogi pinigų valdymo įgūdžiai, o šie vėl kelia finansines problemas ir taip toliau (žr. 1 pav.).

1 pav. Užburtas žemo finansinio raštingumo ir finansinių problemų ratas

Lietuvoje suaugusiųjų, kurie yra patekę į tokį užburtą žemo finansinio raštingumo ir finansinių problemų ratą, yra nemažai. Lietuvos banko duomenimis, 2020 metų pabaigoje vartojimo kreditus buvo paėmę 146 tūkstančiai Lietuvos gyventojų (apie 5 procentai visų gyventojų, įskaitant nepilnamečius) (žr. 2 pav.).

2 pav. Vartojimo kreditų statistika Lietuvoje, 2020 m. gruodžio 31 d.⁶

Vartojimo kreditai Lietuvoje

Paskolų portfelio dydis –
268,25 mln. Eur

Klientų skaičius –
146 520

Vidutinė metinė palūkanų
norma (2020 m. IV ketv.) –
24,17 %

Per ketvirtį suteiktų
kreditų suma –
43,26 mln. Eur

Vartojimo kreditai

2020 m. gruodžio 31 d.

Iš tiesų nerimą kelia tai, kad vidutinės šių žmonių mokamos metinės palūkanos siekia šiek tiek daugiau nei 24 procentus. Vadina-si, jeigu jie pasiėmė 5 tūkstančių eurų paskolą penkeriems metams, iš viso turės sumokėti 8,6 tūkstančio eurų. Nors pastaruoju metu var-tojimo kreditų palūkanos nukrito, grąžinti beveik dvigubai daugiau, nei pasiėmėte, sutikite, yra didelė našta ir tikrai ne visiems pakelia-ma. Ir lengviausiai į greituosius kreditus įsisuka jauni žmonės.